

Morfološke glasovne promjene u hrvatskoj normativnoj literaturi

Desnica, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:846173>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku
Sveučilišni prijediplomski studij
Hrvatski jezik i književnost

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku
Sveučilišni prijediplomski studij
Hrvatski jezik i književnost

Morfološke glasovne promjene u hrvatskoj normativnoj literaturi

Završni rad

Student/ica:

Lucija Desnica

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Marijana Bašić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucija Desnica**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Morfološke glasovne promjene u hrvatskoj normativnoj literaturi** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 23. rujna 2024.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Glasovne promjene u hrvatskome standardnome jeziku	2
2.1. Morfološki uvjetovane glasovne promjene u gramatikama.....	3
2.1.1. Nepostojani samoglasnici (a i e).....	4
2.1.2. Prijeglas	5
2.1.3. Navezak (proširivanje).....	6
2.1.4. Vokalizacija	8
2.1.5. Palatalizacija	8
2.1.6. Sibilizacija	9
2.1.7. Jotacija	10
2.1.8. Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga	11
2.1.9. Promjene suglasničkih skupova.....	12
2.1.10. Alternacije ije, je, e, i, Ø	12
3. Glasovne promjene u pravopisima	15
3.1. Glasovne promjene u pravopisu Matice hrvatske	15
3.2. Glasovne promjene u pravopisu Školske knjige	16
3.3. Glasovne promjene u pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.....	17
4. Morfološki uvjetovane glasovne promjene u udžbeniku <i>Fon-Fon</i>	18
5. Zaključak	21
6. Literatura.....	22
7. Prilozi.....	23
7.1. Popis tablica	23
Abstract	24

SAŽETAK

MORFOLOŠKE GLASOVNE PROMJENE U HRVATSKOJ NORMATIVNOJ LITERATURI

U ovom radu prikazane su glasovne promjene. Budući da se dijele na fonološki uvjetovane glasovne promjene i morfološki uvjetovane glasovne promjene, podijeljene su u dvije skupine. Međutim, u ovome je radu fokus isključivo na morfološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Opisi se uglavnom temelje na suvremenim gramatikama, a to su gramatika S. Težaka i S. Babića (2016), E. Barić i suradnika (2005) te J. Silića i I. Pranjkovića (2007). Važno je istaknuti da gramatika Barić i sur. (2005) sadržava najopširniji opis i najveći broj primjera te se veći dio rada temelji na toj gramatici. Izdvojene su sličnosti i razlike među tim trima gramatikama s obzirom na to kako su opisane morfološke glasovne promjene u pojedinoj gramatici. Nadalje, donosi se pregled glasovnih promjena zastupljenih u trima pravopisima. Riječ je o pravopisima L. Badurine, I. Markovića i K. Mićanovića (2008), S. Babića i M. Mogaša (2010) te Ž. Jozića i suradnika (2013). Osim toga, prikazat će se i opis morfološki uvjetovanih glasovnih promjena u udžbeniku *Fon-Fon* za četvrti razred srednjih škola D. Dujmović Markusi i i V. Močnik (2021).

Ključne riječi: *glasovne promjene, suvremene gramatike, pravopisi, morfološki uvjetovane glasovne promjene*

1. Uvod

U ovom radu bit će riječi o glasovnim promjenama koje ćemo opisati na temelju triju gramatika. Rad će se temeljiti na gramatikama Eugenije Barić i suradnika (2005), Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007), Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2016). Cilj je rada prikazati morfološki uvjetovane glasovne promjene s obzirom na to kako ih opisuju različiti autori u svojim gramatikama, odnosno koliko detaljno su opisane u pojedinoj gramatici. Pri pisanju rada koristit će se i tri pravopisa s ciljem da se vidi pregled glasovnih promjena u njima i uočiti razlika s opisom u gramatikama. Prvo poglavlje donosi pregled glasovnih promjena. Svako sljedeće potpoglavlje posvećeno je jednoj morfološki uvjetovanoj glasovnoj promjeni. Tako će se opisati sljedeće glasovne promjene: nepostojani samoglasnici (*a* i *e*), prijeglas, navezak, vokalizacija, palatalizacija, sibilizacija, jotacija, ispadanje pojedinačnoga suglasnika i sloga, promjene suglasničkih skupova i alternacije *ije*, *je*, *e*, i \emptyset . Radi preglednosti tablično će biti prikazani primjeri glasovnih promjena¹. Sljedeće poglavlje bavi se glasovnim promjenama u pravopisima. Ukratko će se iznijeti njihov pregled te navesti ono što razlikuje opis u njima od opisa u gramatikama. Posljednje poglavlje bit će posvećeno udžbeniku *Fon-Fon* Dragice Dujmović Markusi i Vedrane Močnik (2021). Na temelju primjera iz tog udžbenika zaključit ćemo kako su opisane glasovne promjene u srednjoškolskim udžbenicima u usporedbi sa suvremenim gramatikama. Svaka promjena bit će detaljno opisana i potkrijepljena primjerima te će se navesti razlike među gramatikama.

¹ Sve tablice sadrže primjere iz korištene normativne literature (Težak i Babić 2016, Silić i Pranjković 2007, Barić i sur. 2005).

2. Glasovne promjene u hrvatskome standardnom jeziku

Glasovnim promjenama bavi se posebna jezikoslovna disciplina – morfonologija ili morfofonologija. „**Morfonologija** ili *morfofonologija* (engl. *morphophonology*, am. *morphophonemics*) jest jezikoslovni nauk o promjenama glasova, fonova“ i fonema „unutar morfova koje su posljedica dodira morfova“, tj. okoline u kojoj se morf ili fon nalaze“. (Marković 2013: 2)

Marković (2013) za morfonologiju navodi još da je to nauk o morfonološkim alternacijama. Barić i sur. (2005: 76) također navode da se dio gramatike koji proučava fonemski sastav morfema i njihova funkcioniranja zove morfonologija. Osim uobičajenog naziva u literaturi rabe se još termini morfofonologija i morfonemika. Silić i Pranjković (2007) morfonologiju definiraju kao jezičnu disciplinu koja se bavi fonološkim promjenama na morfološkom planu. Babić i sur. (2007: 261) također navode da je morfonologija grana jezikoslovlja koja proučava fonološku strukturu morfema, odnosno fonološka sredstva u službi morfologije. Kao i prethodni autori, ističu da je u uporabi i naziv morfonemika. (Babić i sur. 2007: 261) Glasovnim promjenama bave se još i pravopisi.

Razlikujemo fonološki uvjetovane glasovne promjene te morfološki uvjetovane glasovne promjene. Fonološki uvjetovane glasovne promjene uvjetovane su položajem fonema u riječi i obuhvaćaju sav jezični materijal, a morfološki uvjetovane glasovne promjene uvjetovane su morfološkom ili tvorbenom kategorijom. Obuhvaćaju samo određene morfološke i tvorbene kategorije.

„Glasovna promjena svaka je novina u fonetskom ili fonološkom ustroju jezika, a to znači novi alofon ili novi fonem (opreka), nestajanje alofona ili nestajanje fonema (opreke), nova morfonološka smjena (novo pravilo) ili iščezavanje stare, nova distribucija (raspodjela) fonema, nova narav ili redosljed morfonoloških smjena i sl.“ (Marković 2013: 8)

Jednačenje glasova po zvučnosti, jednačenje glasova po mjestu tvorbe i ispadanje suglasnika pripadaju fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. U morfološki uvjetovane glasovne promjene svrstavamo nepostojane samoglasnike (*a* i *e*), prijeglas, vokalizaciju, palatalizaciju, sibilizaciju, jotaciju, gubljenje suglasnika te smjenjivanje *-ije*, *-je*, *-e*, *-i*. Pri uporabi termina *morfonologija* mislimo na granu jezikoslovlja koja proučava fonološku strukturu morfema, odnosno fonološka sredstva u službi morfologije. „Alomorfi ili morfske alternante jesu izrazne inačice istoga morfema.“ (Marković 2013: 3) Javlja se u oblicima iste

riječi ili različitim istokorijenskim riječima. „Za glasovne promjene, međunarodno se rabi još i termin *alomorfija*.“ (Marković 2013: 3) „U morfonologiji suvremenoga književnoga jezika glasovne se promjene promatraju na razini tvorbe riječi i njihovih gramatičkih oblika.“ (Babić i sur. 2007: 261)

Razlikuju se pristupi glasovnim promjenama u gramatikama. Prema Težaku i Babiću (2016) glasovne promjene nisu svrstane prema tome pripadaju li morfološki ili fonološki uvjetovanim promjenama ili pak prema mjestu u riječi na kojemu je došlo do promjene. Prikazane su u poglavlju *Glasovne promjene* i svako sljedeće potpoglavlje posvećeno je jednoj od glasovnih promjena počevši od promjene nepostojano *a*. (Težak i Babić 2016: 62–77) Obradene su tako da se u prvom dijelu poglavlja pojedine glasovne promjene nalazi definicija, a potom se navode pravila prema kojima se provodi i sve je potkrijepljeno primjerima. Eugenija Barić i suradnici (2005) ih dijele u dvije skupine. Prvoj skupini pripadaju fonološke glasovne promjene, a autori u njih svrstavaju jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, ispadanje (gubljenje) suglasnika. (Barić i sur. 2005: 77–79) Drugu skupinu čine morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene. Toj skupini pripadaju nepostojani samoglasnici, prijeglas, proširivanje, vokalizacija, palatalizacija, sibilizacija, jotacija, ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga, promjene suglasničkih skupova i alternacije *ije, je, e, i* i \emptyset . (Barić i sur. 2005: 80–88) Na jednak način ih opisuju kao Težak i Babić (2016), samo što Eugenija Barić i suradnici (2005) iznose veći broj primjera kao i više odstupanja i dvostrukosti.

Silić i Pranjković (2007) polaze od mjesta u riječi na kojemu je došlo do promjene. Razlikujemo glasovne promjene na granici sufiksalnog morfema i osnove, prefiksalnog morfema i osnove², promjene koje se ostvaruju samo u izgovoru te promjene u korijenskom morfemu. (Silić i Pranjković 2007: 24) Razlika je u tome što granica prefiksalnog morfema i osnove ima mogućnost razlikovanja značenja, a granica sufiksalnog morfema i osnove nema. (Silić i Pranjković 2007: 24)

2.1. Morfološki uvjetovane glasovne promjene u gramatikama

„Morfološki uvjetovane glasovne promjene su promjene uvjetovane morfološkom ili tvorbenom kategorijom.“ (Marković 2013: 32) U nastavku će biti riječi o sljedećim:

² „Morfemska granica, šav ili spoj jest mjesto na kojemu morfovi pri svojem ulančavanju dolaze u kontakt.“ (Marković 2013: 1)

nepostojani samoglasnici (*a* i *e*), prijeglas, navezak ili proširivanje, vokalizacija, zatim o suglasničkim promjenama kao što su palatalizacija, sibilizacija, jotacija, ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga, promjene suglasničkih skupova i alternacije *ije*, *je*, *e*, *i* i \emptyset .

2.1.1. Nepostojani samoglasnici (*a* i *e*)

Nepostojani samoglasnici, tj. *a* i *e* ne javljaju se u svim oblicima riječi, već samo u nekim. Težak i Babić (2016: 62) navode da nepostojano *a* najčešće dolazi u nominativu jednine i u genitivu množine nekih imenica muškog roda i taj slučaj je prikazan u tablici 1.

Tablica 1. Nepostojano *a* u nominativu jd. i genitivu mn. imenica m. r.

N jd.	G jd.	N mn.	G mn.
borac	borca	borci	boraca
momak	momka	momci	momaka
ustupak	ustupka	ustupci	ustupaka
kolebljivac	kolebljivca	kolebljivci	kolebljivaca

Izvor: Težak i Babić (2016: 62)

Nadalje, prema Težaku i Babiću (2016: 62) nepostojano *a* dolazi i u genitivu množine nekih imenica ženskog roda što zaključujemo iz sadržaja u tablici 2.

Tablica 2. Nepostojano *a* u genitivu množine imenica ž. r.

N jd.	N mn.	G mn.
daska	daske	dasaka
ponikva	ponikve	ponikava

Prilagođeno prema: Težak i Babić (2016: 62)

Također, nepostojano *a* javlja se i u nominativu jednine muškoga roda pridjeva u neodređenom obliku što je prikazano u tablici 3. (Težak i Babić 2016: 62)

Tablica 3. Nepostojano *a* u nominativu jd. m. r. pridjeva u neodređenom obliku

neodređeni	određeni	neodređeni	određeni
dobar	dobri	kratak	kratki
šupalj	šuplji	topao	topli

Prilagođeno prema: Težak i Babić (2016: 63)

Nepostojano *a* dolazi u nominativu muškog roda jednine neodređenih zamjenica i to zaključujemo iz primjera u tablici 4. (Težak i Babić 2016: 62)

Tablica 4. Nepostojano *a* u nominativu m. r. jd. neodređenih zamjenica

jednina	množina	jednina	množina
sav	svi	kakav	kakvi
ikakav	ikakvi	takav	takvi
nikakav	nikakvi	kojekakav	kojekakvi

Izvor: Težak i Babić (2016: 63)

Nepostojano *e* zastupljeno je u kajkavskim prezimenima i i imenima mjesta. „Između dva zadnja suglasnika imaju samoglasnik *e* koji postoji samo u nekim oblicima iste riječi.“ (Težak i Babić 2016: 63) To je vidljivo u sljedećim primjerima: *Belec – Belca, Vrbovec – Vrbovca, Čakovec – Čakovca, Mirkovec – Mirkovca, Tuhelj – Tuhlja*. (Težak i Babić 2016: 63) Jednako je i sa hrvatskim kajkavskim prezimenima: *Gubec – Gupca, Medenec – Medenca, Sremec – Sremca*. (Težak i Babić 2016: 63) „Ako se u jezičnoj praksi ustalilo, u prezimenima može to *e* biti i postojano: *Maček – Mačeka, Slaviček – Slavičeka, Zebec – Zebeca* i dr.“ (Težak i Babić 2016: 63)

Možemo zaključiti da su kod Težaka i Babića (2016: 62–63) nepostojani samoglasnici opisani pojedinačno, tj. jedno poglavlje posvećeno je nepostojanom *a*, a drugo nepostojanom *e*. Vrlo slično ih opisuju Eugenija Barić i sur. (2005: 80), jedina je razlika u tom što navode više primjera za nepostojano *e*. Tako imamo primjere: N jd. *kosac* – G jd. *kosca*, N jd. *stolac* – G jd. *stolca*. (Barić i sur. 2005: 80) Nadalje, Silić i Pranjković (2007) ne opisuju zasebno nepostojane samoglasnike, već se javljaju usputno ako se ta glasovna promjena dogodi uz neku drugu, primjerice uz jednačenje suglasnika po zvučnosti.

2.1.2. Prijeglas

Prijeglas je jednačenje vokala prema glasu ispred ili iza njega. „To je zamjenjivanje samoglasnika *o* samoglasnikom *e* iza palatalnih skupova, a posebno skupova *št* i *žd*.“ (Babić i sur. 2007: 270) Do zamjene samoglasnika dolazi iza slivenika *c* i nepčanih suglasnika. U instrumentalu jednine muškog roda imenica Babić i suradnici (2007) navode sljedeće primjere: *mačem, smuđem, krajem, mužem, prištem, duždem, konopcem...* (Babić i sur. 2007: 270) Težak i Babić (2016) ne donose pregled ove glasovne promjene, ali izdanje Babića i sur. (2007) sadrži

detaljan pregled. „Iznimke su jednosložne, a i neke dvosložne riječi kojima je u slogu pred nastavkom samoglasnik *e*, npr. Bečom, hmeljom, ježom, kaležom, padežom, ali djeteljem, učiteljem, prijateljem.“ (Babić i sur. 2007: 270)

Međutim, imenice koje završavaju sufiksom *-ar* mogu imati dvostruke nastavke u instrumentalu jednine. Možemo reći *ribarom / ribarem, mornarom / mornarem, zvonarem / zvonarem*. Važno je istaknuti da riječi kao što su *car, dar, par, žar* (jednosložne riječi) nemaju dvostruke nastavke u instrumentalu jednine. To je zato što *a* nije sufiks u ovom slučaju. (Babić i sur. 2007: 270) U tablici 5 prikazano je kako te riječi glase u instrumentalu jednine.

Tablica 5. Jednosložne riječi u instrumentalu jd.

N jd.	I jd.
car	carem
dar	darom
par	parom
žar	žarom

Prilagođeno prema: Babić i sur. (2007: 270)

„Prije glasom se naziva zamijenjivanje samoglasnika *o* iza palatalnih suglasnika i skupova *št* i *žd* samoglasnikom *e*.“ (Barić i sur. 2005: 80) Jedina je razlika među gramatikama u tumačenju jednosložne riječi muškog roda (*car*). U instrumentalu jednine glasi *carom* ili *carem*. (Barić i sur. 2005: 81) Prema Eugeniji Barić i suradnicima (2005) može se upotrebljavati na dva načina u tom slučaju. Iz sadržaja u tablici 5, prilagođenoj prema Babić i sur. (2007: 270) zaključujemo da oni navode jednu mogućnost. To je ujedno i jedino pravilo po kojem se razlikuje opis prijeglasa u prethodno navedenoj gramatici od ostale dvije. Silić i Pranjković (2007) jednako opisuju prijeglas kao prethodni autori. Do promjene najčešće dolazi u instrumentalu jednine imenica muškog roda.

2.1.3. Navezak (proširivanje)

Navezak ili proširivanje jest glasovna promjena do koje dolazi kad se na kraju riječi nađu samoglasnici koji pritom ne mijenjaju značenje. (Težak i Babić 2016: 64) „Takav samoglasnik zove se navezak ili pokretni samoglasnik.“ (Težak i Babić 2016: 64)

Do proširivanja dolazi postupkom umetanja samoglasnika u suglasnički skup u osnovi. „Proširuje se prefiks koji završava suglasnikom ispred osnove koja počinje suglasnikom te

prilozi, prijedlozi, oblici pridjeva i zamjenica obaveznim i neobaveznim dodavanjem samoglasnika bez promjene značenja.“ (Barić i sur. 2005: 81) „Promjene Ø/a, Ø/e, Ø/o i Ø/u događaju se na početku osnove u prezentu.“ (Barić i sur. 2005: 81) Imamo sljedeće primjere: inf. *trti* – prez. *tarem*, inf. *brati* – *berem*. (Barić i sur. 2005: 81) Za besprijedložni I jd. zamjenice *ja* imamo primjer: *sa mnom* – *mnome*. Do neobaveznog proširivanja dolazi u riječima kao što su *dosad* – *dosada*, *tad* – *tada*. (Barić i sur. 2005: 81) Do promjene dolazi i na kraju nekih oblika pridjeva i zamjenica: „GA jd. *velikog* – *velikoga*, DLI mn. *velikim* – *velikima*, I jd. *njim* – *njime*, *svim* – *svime*.“ (Barić i sur. 2005: 81) Promjena Ø/a događa se u tvorbi riječi ispred sufikasa *-ce* (*okno* – *okance*), *-nji* (*jutro* – *jutarnji*), *-ski* (*Bosna* – *bosanski*). (Barić i sur. 2005: 81)

Promjena se događa u prijedlogu *k* ispred riječi koje započinju suglasnikom /k/ ili /g/ (*ka klupi*, *ka gradu*). (Barić i sur. 2005: 82) Jednaka situacija je kod prijedloga *s*, do promjene dolazi ispred /s, š, z, ž/ (*sa stola*, *sa školom*, *sa zvijeri*, *sa životom*). (Barić i sur. 2005: 82) Međutim, do proširivanja može doći i i ispred suglasničkih skupova kojima je drugi suglasnik jedan od navedenih (*sa pšenicom*), u prijedlozima kao što su *nad*, *pod*, *pred*, *kroz*, *niz*, *uz* ispred zamjeničkih enklitika (*preda nj*, *kroza te...*). (Barić i sur. 2005: 82) Također i u prijedlozima koji završavaju na /d/ ispred instrumentala osobne zamjenice *ja* (*preda mnom*) dolazi do proširivanja. Tako se promjena Ø/a događa još u prefiksu *s* ispred *s, š, z, ž* (*znati* – *saznati*, *žvakati* – *sažvakati*), ali i ispred osnove pojedinih glagola koji započinju suglasničkim skupom (*mrijeti* – *obamrijeti*, *strti* – *razastrti*). (Barić i sur. 2005: 82) Za ovu promjenu također je značajno da se javljaju dvostrukosti. Primjerice, u genitivu množine svih rodova (*sufiks* – *sufikasa* – *sufiksa*, *zvonce* – *zvonaca* – *zvonca*), ali i u nominativu jednine posuđenica koje završavaju suglasničkim skupom /kt, rt, nt, pt/ (*akcent/akcenat*, *koncert/koncert...*). (Barić i sur. 2005: 82) Dvostrukosti se javljaju u prijedlogu *sa* završnim /z/, a ispred /s, š, z, ž/ (*kroz šumu* / *kroza šumu*) ili u nekih imenica, pa se može reći *golubovi* i *golubi*, *čudesa* i *čuda*. (Barić i sur. 2005: 82)

Silić i Pranjković (2007) proširivanje opisuju u odlomku „Glasovne promjene na granici prefiksalnog morfema i osnove uvjetovane promjenom raspodjele glasova.“ (Silić i Pranjković 2007: 26) „Kad se prefiksadni morfem nađe ispred suglasnika *s, š, z, ž*, između njih se umeće *a*: *s* + *staviti* = *sastaviti*, *s* + *šiti* = *sašiti*, *s* + *zvati* = *sazvati*.“ (Silić i Pranjković 2007: 26) Kao što je i na početku navedeno prema Težaku i Babiću (2016), navodi se da navezak dolazi na kraju riječi, a pritom ne mijenja značenje. Naziva se još i pokretni samoglasnik.

2.1.4. Vokalizacija

„Vokalizacija je promjena u kojoj dolazi do zamjene suglasnika /l/ sa samoglasnikom /o/ na kraju riječi.“ (Težak i Babić 2016: 64) Opisana je bez ikakvih iznimki u Težaku i Babiću (2016). Do promjene l/o dolazi u muškom rodu glagolskog pridjeva radnog (*m.r. htio – ž.r. htjela*), u nominativu jednine imenica muškog roda (N jd. *anđeo – G jd. anđela*), u muškom rodu pridjeva (*m. r. cio – ž. r. cijela*), u oblicima imenica na *-lac* (*prevodilac – prevodioca*). (Barić i sur. 2005: 83) Važno je naglasiti da su odstupanja (nema promjene) u umanjenica sa sufiksom *-ce* (*ogledalce, djelce*), u imenica i pridjeva koje završavaju s /l/ na kraju dugog sloga (*bijel, bolnica, žalac – žalca*). (Barić i sur. 2005: 83) Javljaju se dvostrukosti u imenica sa sufiksom *-ce* (*čelo – čelce, selo – selce – seoce*), u nekih pridjeva na *-ski* (*anđeoski i anđelski, seoski i selski*) te u imenica od prefikslnih tvorenica glagola *dijeliti* (*odjel i odio, predjel i predio*). (Barić i sur. 2005: 83)

Silić i Pranjković (2007) vokalizaciju uopće ne svrstavaju među glasovne promjene. „Zamjena l sa o navodi se samo uz oblike u kojima se pojavljuje, primjerice u imenicama koje završavaju na *-lac* (N jd. *oklijevalac – G jd. oklijevaoca*).“ (Silić i Pranjković 2007: 102.)

2.1.5. Palatalizacija

Težak i Babić (2016) donose jednak prikaz palatalizacije kao i Barić i sur. (2005), jedino što ne donose pregled odstupanja. (Težak i Babić 2016: 65). „Jedrenici *k, g, h* ispred *e* ili *i* mijenjaju se u *č, ž, š*.“ (Težak i Babić 2016: 65)

„Palatalizacija jest zamjenjivanje nepalatalnih suglasnika palatalnim u vokativu jednine, u 2. i 3. licu jednine aorista i ispred pojedinih sufikasa.“ (Barić i sur. 2005: 170.) Primjerice, dolazi do promjene *k/č* (N jd. *junak – V jd. junače*), *g/ž* (1. jd. aor. *digoh – 2., 3. jd. aor. diže*), *h/š* (N jd. *duh – V jd. duše*), *c/č* (N jd. *stric – V jd. striče*), *z/ž* (N jd. *vitez – A jd. viteže*). (Barić i sur. 2005: 83–84) Palatalizacija se ne događa u imenicama ispred sufiksa *-ica*, npr. *g/h* (*kolegica, pjegica*), niti ispred sufiksa *-in* u pridjevima nastalim od hipokoristika (*Luca – Lucin, zeko – zekin*). Dvostrukosti se javljaju u pridjevima od trosložnih imena sa sufiksom *-in* (*Danic – Daničin – Danicin*). (Barić i sur. 2005: 84)

Silić i Pranjković (2007) spominju tri vrste palatalizacije. Međutim, prva palatalizacija jednako je opisana kao u i u prethodne dvije, radi se o promjeni *k, g, h* u *č, ž, š* ispred *e*. „Druga i treća palatalizacija nazivaju se i **sibilarizacijom**.“ (Silić i Pranjković 2007: 28)

2.1.6. Sibilizacija

Uspoređujući Eugeniju Barić i suradnike (2005) s Težakom i Babićem (2016), možemo zaključiti da Težak i Babić (2016) donose kraći prikaz sibilizacije i znatno manje primjera. (Težak i Babić 2016: 126) „Sibilizacija je zamjena mekonepčanih suglasnika (k, g, h) sibilantima (c, z, s) u dativu i lokativu jednine ž. r. jd., u nominativu, dativu, lokativu i instrumentalu mn. m. r., u 2. licu jd. imperativa te u nesvršenih glagola.“ (Barić i sur. 2005: 84) Tako dolazi do promjene *k/c* u dativu i lokativu jednine imenica ženskog roda (*majka – majci, jaruga – jaruzi*), *g/z* u dativu i lokativu jd. ženskog roda te u nesvršenih glagola prema svršenima (*noga/nozi, svrš. dignuti – nesvrš. dizati*), *h/s* u nominativu, dativu, lokativu i u nesvršenih glagola prema svršenima (*propuh-propusi, mn. DLI propusima*). (Barić i sur. 2005: 84)

„Izmijenjena osnova, npr. *majc-* u *majci, noz-* u *nozi, propus-* u *propusi (majk-, nog-, propuh-)* zove se **sibilizirana osnova**.“ (Barić i sur. 2005: 84) Kao i u većini glasovnih promjena, i u sibilizaciji postoje odstupanja. Stoga, navest će se nekoliko primjera. Ne provodi se u nominativu množine imenica muškog roda (*dečko – dečki, natucak – natucki*), pojedina prezimena (*Picek – Piceki*), množinski toponimi (*Novaki (selo), Čehi*). (Barić i sur. 2005: 84) Do sibilizacije ne dolazi u dativu i lokativu jednine imenica ženskog roda kao i imenica muškog roda ženske sklonidbe. (Barić i sur. 2005: 85) Kao primjer za to su imenice odmila (*striko – striki, zeko – zeki*), pojedina imena i prezimena (*Jadranka – Jadranki, Milka – Milki*), zemljopisna imena (*Kartaga – Kartagi*), imenice koje završavaju na *-cka, -čka, -čka, -ska, -tka, -zga (kocka – kocki, mazga – mazgi, pljuska – pljuski, patka – patki...)*, posuđenice i domaće riječi (*pjega – pjegi, zaliha – zalihi*). (Barić i sur. 2005: 85)

Dvostrukosti najčešće bivaju u nominativu množine imenica muškog roda. Tako primjerice imamo tuđice (*flamingo – flaminzi i flaminzi*), karakteristična su prezimena koja su istovjetna s općim imenicama (*Beg – Bezi i Begi*), imenice koje završavaju na *-čak, -ćal, -đak (mačak – mački i maćci, oplećak – oplećki, oplećci, omeđak – omeđci, omećki*). (Barić i sur. 2005: 85) U nekim zemljopisnim imenima u dativu i lokativu jednine imenica ž. r. javljaju se dvostrukosti (*Lika – Liki i Lici, Pridraga – Pridragi i Pidrasi*). Također, u zemljopisnim imenima na *-ska* i *-ška (Baška – Baški i Bašci)*. Važno je istaknuti za pojedina zemljopisna imena da nema dvojnog načina (*Rijeka – Rijeci, Amerika – Americi, Afrika – Africi*). (Barić i sur. 2005: 85) Dvostrukosti se javljaju i u nekim imenicama koje završavaju na *-ska, -ška, -tka, -vka (čavka – čavci, čavki, bitka – bitci, bici...)* (Barić i sur. 2005: 85)

Kao što je u prethodno opisanoj promjeni naglašeno, prema Siliću i Pranjkoviću (2007) ona je nazvana palatalizacijom. „Druga i treća palatalizacija nazivaju se i **sibilarizacijom** (jer se suglasnici c, z i s u koje suglasnici k, g i h prelaze nazivaju sibilantima).“ (Silić i Pranjković 2007: 28)

2.1.7. Jotacija

Prema Težaku i Babiću (2016), jotacija je stapanje nenepčanika s glasom *j* u nepčanik. (Težak i Babić 2016: 65) „Jotacija je zamjena nepalatalnog suglasnika palatalnim, a suglasnika *p, b, m, v, f* suglasničkim skupovima *pl, bl, ml, vl, fl*, u instrumentalu jednine, prezentu, pridjevu trpnom, komparativu te ispred nekih sufikasa.“ (Barić i sur. 2005: 85) U tablici 6 prikazani su primjeri zamjene nepalatalnog suglasnika palatalnim suglasnikom.

Tablica 6. Zamjena nepalatalnog suglasnika palatalnim

<i>k/č</i>	<i>vikati-vičem, Otok-Otočanin, Rijeka-Riječanin</i>
<i>g/ž</i>	<i>dug-duži, strugati-stružem</i>
<i>h/š</i>	<i>suh-suši, puhati-pušem</i>
<i>c/č</i>	<i>nicati-ničem, Karlovac-Karlovcānin</i>
<i>z/ž</i>	<i>zapaziti-zapažaj (sufiks -aj), -anin (Pariz-Parizanin)</i>
<i>s/š</i>	<i>disati-dišem</i>
<i>t/ć</i>	<i>žut-žući, -ar (cvijet-cvjećar)</i>
<i>d/đ</i>	<i>glad-glađu, mlad-mlađi</i>
<i>l/lj</i>	<i>posoliti-posoljen, taliti-taljiv</i>
<i>n/nj</i>	<i>grana-granje, puniti-punjen</i>
<i>p/plj</i>	<i>glup-gluplji, kapati-kapljem</i>
<i>b/blj</i>	<i>zobati-zobljem, grub-grublji</i>
<i>m/mlj</i>	<i>hramati-hramljem, grm-grmlje</i>
<i>v/vlj</i>	<i>krv-krvlju</i>

Prilagođeno prema: Barić i sur. (2005: 85–86)

Osim jotacije istaknuto je epentetsko *l* u skupovima *mlj, blj, plj, vlj*. Na jednak je način promjena opisana prema Siliću i Pranjkoviću (2007: 30).

2.1.8. Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga

Kako navode Težak i Babić (2016), do gubljenja suglasnika dolazi kad se dva zatvornika nađu jedan pored drugoga (*bezzvučan – bezvučan*). Često se gubi suglasnik nakon provođenja jednačenja po zvučnosti (*petdeset – peddeset – pedeset*). (Težak i Babić 2016: 68) Jednako se događa i nakon jednačenja po mjestu tvorbe (*bežični – bežični – bežični*). (Težak i Babić 2016: 68) Važno je naglasiti da se u pisanju odstupa od ovog pravila, npr; „u superlativu pridjeva koji počinju zvonačnikom *j* (*najjadniji, najjednostavniji, najjužniji*), u složenicama s prefiksima *nad-, nuz-, pod-, pred-*: *nuzzarada, poddijalekt*).“ (Težak i Babić 2016: 68) Gube se i zapornici *d* i *t* ispred *c, č, ć* (*zadatak – zatadci – zadaci*), ispred *št* (*hrvatština – hrvaština*), u skupovima *stk, stl, štn, štnj, ždn* (*rastao – rastla – rasla, mjesto – mjestni – mjesni*). (Babić i sur. 2007: 274) „Zapornik *t* ne gubi se u nekim riječima uglavnom stranog podrijetla: *azbestni, antifašistkinja, protestni*.“ (Težak i Babić 2016: 69)

Babić i suradnici (2007) navode da se *s* gubi u sufiksu *-ski* nakon *ć*. Navedeni su sljedeći primjeri: *mladićski – mladički, plemićski – plemićki*. (Babić i sur. 2007: 275) Međutim, do gubljenja *s* ne dolazi u sufiksu *-stvo* (*slabićstvo, pokućstvo*). „Na pisanje navedenih riječi utječu promjene u pravopisu pa se navedene promjene u pismu često različito ostvaruju.“ (Babić i sur. 2007: 275)

Istaknuto je kako je jezičnopovijesnim mijenama uzrokovano gubljenje *s* u glagolima s infinitivnim završetkom *-sti* u svim vremenima i načinima, osim u futuru prvom. (Babić i sur. 2007: 275) U tablici 7 prikazani su slučajevi kad se *s* ne gubi u glagolima s infinitivnim završetkom *-sti*.

Tablica 7. (Ne)gubljenje glasa *s*

IZNIMKE	
nesti	nesem
pasti	pasem
tresti	tresem
rasti	rastem

Prilagođeno prema: Babić i sur. (2007: 275)

Suglasnici ispadaju na granici osnove i nastavka te na granici osnove i sufiksa. Najčešće ispadaju suglasnici *s, j, n*. Do promjene *s/∅* dolazi u prezentu (inf. *crpsti – prez. crpem*). Promjena *j/∅* uočljiva je u instrumentalu jednine imenica ženskog roda koje imaju završetak

na *ć, đ, lj* (*žeđ – žeđu, noć – noću*). (Barić i sur. 2005: 86) Međutim, događa se i u sufiksu *-ji* komparativa pridjeva (*riđ – riđi*) i u sufiksu *-je* iza *lj* i *nj* (npr. *stijenj – stijenje*). Nadalje, promjena *n/Ø* događa se ispred sufiksa *-ni*. Tako npr. imamo *plamen – plameni*. Do ispadanja sloga, u ovom slučaju prvog sloga, dolazi onda kad se u složenici nađu jedan za drugim dva jednaka sloga (npr. *zakononoša – zakonoša, vodononoša – vodonoša*). (Barić i sur. 2005: 87) Osim toga, slog ispada pri ispadanju završetaka (npr. *kratak – komp. kraći*). Ispada i ispred sufikasa (npr. *realizam – realist, Dubrovnik – dubrovački*). „Izmijenjena osnova zove se okrnjena osnova.“ (Barić i sur. 2005: 190)

2.1.9. Promjene suglasničkih skupova

Prema Babiću i suradnicima (2007) dolazi do gubljenja glasovnih skupova. „Gubi se pridjevni završetak *-ak, -ek, -ok* u komparativu (*kratak – kraći, dalek – dalji*), *-in* u množini imenica na *-(j)anin* (*brđanin – brđani, Osječanin – Osječani*), *-ij* i *-in* u izvedenicama od zemljopisnih imena na *-ija* i *-ina* (*Slavonija, Slavonac*.“ (Babić i sur. 2007: 87) „Suglasnički skupovi zamjenjuju se na granici osnove i nastavka i na granici osnove i sufiksa.“ (Barić i sur. 2005: 87) U tablici 8 prikazano je u kojim slučajevima dolazi do zamjene suglasničkih nepalatalnih skupova palatalnim.

Tablica 8. Zamjena suglasničkih nepalatalnih skupova s palatalnim

<i>ht/šć</i>	inf. <i>drhtati</i> – prez. <i>dršćem</i>
<i>sk/šč</i>	ispred sufikasa <i>-an</i> (<i>trska – trščan</i>), <i>-etina</i> (<i>guska – guščetina</i>), <i>-ica</i> (<i>daska – daščica</i>)
<i>sk/šć</i>	ispred sufiksa <i>-e</i> (<i>lijeska – liješće</i>)
<i>sl/šlj</i>	inf. <i>poslati</i> – prez. <i>pošaljem</i> (<i>pošljem</i>), inf. <i>misлити</i> – imperf. <i>mišljah</i> , ispred sufiksa <i>-en</i> (<i>zamisliti – zamišljen</i>)
<i>sn/šnj</i>	ispred sufikasa <i>-avati</i> (<i>zakasniti – zakašnjavati</i>), <i>-iv</i> (<i>objasniti – objašnjiv</i>)
<i>st/šć</i>	inf. <i>mastiti</i> – imperf. <i>mašćah</i> , ispred sufikasa <i>-anin</i> (<i>krst – krščanin</i>), <i>-e</i> (<i>hrast – hrašće</i>), <i>-ivati</i> (<i>zamastiti – zamašćivati</i>)
<i>st/št</i>	ispred sufikasa <i>-anin</i> (<i>mjesto – mještanin</i>), <i>-ati</i> (<i>pustiti – puštati</i>), <i>-en</i> (<i>iskoristiti – iskorišten</i>)
<i>zd/žd</i>	inf. <i>brazditi</i> – imperf. <i>bražđah</i>
<i>zn/žnj</i>	ispred sufikasa <i>-avati</i> (<i>kazniti – kažnjavati</i>), <i>-iv</i> (<i>kazniti – kažnjiv</i>)

Prilagođeno prema: Barić i sur. (2005: 87–88)

2.1.10. Alternacije *ije, je, e, i, ø*

Promjena *ije/je* česta je u imenica srednjeg roda (N jd. *tijelo* – G mn. *tjelesa*), u dugoj množini imenica, u ovom slučaju muškog roda (*vijek* – *vjekovi*), u imenicama ženskog roda s proširenom osnovom u genitivu množine (*dvocijevka* – *dvocijevaka*). (Barić i sur. 2005: 88) Također, uočljiva je u nesvršenih glagola (svrš. *pobijediti* – nesvrš. *pobjeđivati*), potom u komparativu i superlativu pridjeva i priloga (*bijelo* – *bjelje* – *najbjelje*). (Barić i sur. 2005: 88) Do promjene dolazi i ispred brojnih sufikasa *-a* (*ozlijediti* – *ozljeda*), *-ač* (*pripovijedati* – *pripovjedač*), *-an* (*zvijezda* – *zvjezdan*), *-ica* (*rijeka* – *rječica*), *-kast* (*bijel* – *bjelkast*), *-ina* (*svijet* – *svjetina*) te ispred mnoštva drugih sufikasa. Osim tog, promjena se događa i u prvom složeničkom dijelu pojedinih riječi (*sijeno* – *sjenokoša*). (Barić i sur. 2005: 88)

Do promjene *ije/je* najčešće dolazi iza *l/lj* i *n/nj*, u dugoj množini imenica muškog roda (*snijeg* – *snjegovi*), ispred sufikasa *-ač* (*lijevati* – *ljevač*), *-ašce* (*gnijezdo* – *gnjezdašce*), *-uškast* (*lijep* – *ljepuškast*)... (Barić i sur. 2005: 88) Nadalje, do promjene *ije/e/ije/je* dolazi iza */r/* u suglasničkom skupu. Primjerice, često se događa u genitivu jednine i nominativu množine imenica (*ždrijebe* – *ždrebeta*, *ždrjebeta*), (*brijeg* – *bregovi*, *brjegovi*), u nesvršenih glagola (*otrijezniti* – *otrežnjavati*, *otrijeznjavati*), u komparativu superlativa pridjeva i priloga (*triježan* – *trezniji* – *trjezniji*, *najtrezniji* – *najtrjezniji*) te ispred sufikasa *-ad* (*ždrijebe* – *ždrebad* – *ždrjebad*), *ić* (*crijep* – *crepić* – *crjepić*)... (Barić i sur. 2005: 88–89)

Promjena *ije/i* događa se ispred nastavaka koji počinju s *o*, a koji je nastao zamjenjivanjem *l* (npr. G jd. im. m. r. *dijela* – N jd. *dio*, pridj. radni ž. r. *donijela* – m. r. *donio*). (Barić i sur. 2005: 89) U prezentu, imperativu te pridjevu radnom i trpnom dolazi do promjene *ije/ø* (*prodrem*, *prodri*, *prodro*, *prodr*). (Barić i sur. 2005: 89) Do promjene *je/ije* dolazi u nekim oblicima glagola *sjeći* (inf. *sjeći* – prez. *sječem*, imp. *sijeci*), u nesvršenih parnjaka glagola s korijenom *-vjed* (*ispovjediti* – *ispovijedati*), u nesvršenih glagola (*zastarijeti* – *zastarijevati*), ispred sufikasa *-će* (*dospjeti* – *dospijeće*), *-lo* (*sjesti* – *sjelo*). (Barić i sur. 2005: 89)

Ispred nastavka *-o* i nastavka koji počinje s *j* događa se promjena *je/i* (G jd. *razdjela* – N jd. *razdio*, inf. *bdijeti* – prez. *bdijem*). (Barić i sur. 2005: 89) Promjena se događa i ispred sufiksa koji počinje s *o* (*-onica*) (*štedjeti* – *štedionica*) i ispred *j* (*sjeme* – *sijati*). Promjena *e/ije* vidljiva je u nesvršenih glagola (*leći* – *lijetati*) te u imenica s nultim sufiksom od glagola koji sadrže prefiks *-pre* (*prepisati* – *prijepis*). (Barić i sur. 2005: 89–90) U nesvršenih glagola uočljiva je promjena *i/ije* (*izliti* – *izlijevati*, *zaliti* – *zalijevati*). (Barić i sur. 2005: 90)

U nekim slučajevima se ni ovdje promjena ne provodi, tj. postoje odstupanja. Primjerice, promjena *je/ije* ne događa se u genitivu množine nakon promjene kvantitete sloga (*koljeno – koljena*), u nesvršenih glagola kojima je osnova riječi *mjera, mjesto, sjesti* (svrš. *zasjesti – nesvrš. zasjedati*), u glagolskom prilogu prošlom (*ispričati – ispričavši*) i pojedinih izvedenica (*pjevati – pjev, obilježiti – obilježje*), u imenica odmila, npr. (*Stjepan – Stjepo*). (Barić i sur. 2005: 90)

„Ne događa se promjena *je/i* u muškom rodu glagolskog pridjeva radnog od glagola *sjesti* kao i od njegovih izvedenica i od glagola *zapodjeti (sjesti – sjeo)*.“ (Barić i sur. 2005: 90) Jednaka situacija je i s pridjevima *vreo* i *zreo*. Prema tumačenju Eugenije Barić i sur. (2005: 90): „Promjene *ije/e* nema iza suglasničkog skupa sa suglasnikom *r* kada pripada osnovi, a prvi suglasnik prefiksu (*razriješiti – razrješavati*).“

Težak i Babić (2016) naglašavaju pravilo da se *je* izgovara i piše samo ako je suglasnička skupina na sastavu složenice u kojoj se ispred *r* nalazi prefiks (npr: *odrješenje, odrješit, odrješito*). (Težak i Babić 2016: 75) Jednaka je situacija u slogovima ispred naglaska (*vrijedan – vrjednoća, spriječiti – sprječavati*) te na mjestu kratkog sloga (*ždrijebe – ždrjebeta*). „U proširenoj osnovi imenice *vrijeme* i njezinih složenica uobičajeni su likovi bez *j*: *vrijeme, vremena, vremenu; nevrijeme, nevremenu; poluvrijeme, poluvremena, poluvremenu...*“ (Težak i Babić 2016: 76)

Silić i Pranjković (2007) donose sažetiji prikaz, tj. navode uobičajena pravila o refleksu jata. „Refleks *ije* dolazi u dugom slogu, a *je* i *e* u kratkom.“ (Silić i Pranjković 2007: 27)

3. Glasovne promjene u pravopisima

U sljedeća tri potpoglavlja prikazat će se glasovne promjene zastupljene u pravopisu Badurine, Markovića i Mićanovića (2008), Babića i Mogaša (2010) te Jožića i suradnika (2013). Budući da nema većih razlika naspram gramatikama, tj. da je već sve razjašnjeno, neće se ulaziti u detalje već će biti navedeno ono što je izostavljeno iz gramatika, a nalazi se u pravopisu. Gramatike, kao i pravopisi, pripadaju normativnoj literaturi. Gramatike sadrže skup temeljnih normi hrvatskog standardnog jezika kojih bi se trebalo pridržavati te su utemeljene na morfološkoj, sintaksi i fonologiji, a u širem smislu i na leksikologiji i semantici. U ovom slučaju nam gramatike služe u morfološkom smislu, tj. za proučavanje oblika riječi. Budući da pravopisi donose skup pravila kojima se određuje pravilan način pisanja, a pri pisanju se ostvaruju glasovne promjene, koristit ćemo se njima i zaključiti po čemu se razlikuju od gramatika.

3.1. Glasovne promjene u pravopisu Matice hrvatske

Badurina, Marković i Mićanović (2008: 17–26) donose pregled triju glasovnih promjena. Opisano je *kraćenje dugoga sloga (ije/je/e)*, *duljenje kratkoga sloga (je/ije, e/ije, i/ije)* te smjenjivanje *ije/ je/e/i/ Ø*. Opis je detaljan i vrlo sličan opisu u suvremenim gramatikama. Razlikuje se od gramatika jedino u tome što ne donosi pregled većeg broja morfološki uvjetovanih glasovnih promjena. Osim svih pravila koja su već prethodno navedena na temelju gramatika, a prikazana su i ovdje, nailazimo na još nekoliko primjera imenica koje se mogu pisati na dva načina.

Takav način pisanja je prihvatljiv zato što neke imenice muškog roda u množini krata i ne krata slog. (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 19) Primjerice, to su sljedeće riječi: *vrijes – vresovi – vrjesovi, smijeh – smjehovi – smijehovi, lijev – ljevovi – lijevovi*. (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 19) Navedeno je još nekoliko primjera riječi u kojima se refleks jata ostvaruje kao kratak i dug: *blijesak i bljesak, smiješko i smješko, sniježan i snježan, procijep i procjep...* (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 18) Poznato je da se dugi slog (*ije*) krati u množinskim oblicima na *-ov* i *-ev* imenica muškog roda, ali u ovom pravopisu istaknute su iznimke kad to nije slučaj. Tako imenice kao što su *brijest, drijen, trijem, tijek, tijasak* ne krata slog. U množinskim oblicima glase *brijestovi, drijenovi, trijemovi, tijekovi, tijeskovi*. (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 18)

Nadalje, naglašeno je pravilo da se prefiksi *prije-* i *poslije-* ne krata kad se nalaze u prednaglasnome položaju (*prijepodne, poslijeoperacijski, poslijepodne, poslijepodne*). (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 19) Zaključujemo da često pri pisanju mnogi znaju pogriješiti kad je u pitanju riječ *poslijepodne*. To se događa zato što ta riječ pri izgovoru zvuči *posljepodne*, tj. kao da je u pitanju kratki slog. Primjeri za duljenje sloga ovdje i u gramatikama su više-manje jednaki te ih nije potrebno ponovno iznositi.

3.2. Glasovne promjene u pravopisu Školske knjige

Babić i Moguš (2010) donose detaljan opis jednačenja po zvučnosti i jednačenja po izgovornome mjestu, ali te glasovne promjene pripadaju fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Međutim, daju kratak, ali jasan pregled gubljenja glasova čiji opis slijedi u nastavku. Kao što vrijedi i za prethodni pravopis, ni ovaj nema velike razlike u usporedbi s gramatikama pri opisu glasovne promjene i količini primjera. Navedena su jednaka pravila potkrijepljena istim primjerima u kojim dolazi do gubljenja glasova, ali može se pronaći i još nekoliko riječi koje nisu navedene u gramatikama. Tako do gubljenja glasa dolazi, npr. kad se dva zapornika nađu jedan pored drugog (*bezzakonje – bezakonje*), nakon jednačenja po zvučnosti (*englezski – englesski – engleski*) i nakon jednačenja po izgovornome mjestu (*izžimati – ižžimati – ižimati*). (Babić i Moguš 2010: 36–37) „Šumnik *d* ispred *c* gubi se u riječi *otac* (G jd. *oca*, N mn. *oci* i *očevi*).“ (Babić i Moguš 2010: 37)

Nadalje, potkrijepljeno je primjerima kad se pojedini glasovi ne gube. „Ne gube se u složenih pridjeva kad je druga osnova od *brazda: jednobrazdni, dvobrazdni, trobrazdni*.“ (Babić i Moguš 2010: 37) U nekim složenicama, kako bi lakše razumjeli, zadržava se *-dd* (*preddinastički, preddinastički*), *-rr* (*hiperromantičan, superradikalan*), *-nn* (*izvannastavni*), *-tt* (*postturski*). (Babić i Moguš 2010: 37) Već je poznato iz prethodnih zapažanja u gramatikama da se u superlativu pridjeva pišu i izgovaraju udvojeni zapornici (*najjednostavniji, najjači*). Tako je navedeno i u pravopisu, međutim, udvojeni zapornici ne izostavljaju se pri govoru i pisanju u nekih imenica koje se upotrebljavaju u publicističkom jeziku, kao npr. *najjelo*. (Babić i Moguš 2010: 37) Do gubljenja *d* i *t* ne dolazi u tvorenicama koje završavaju na *-ski* (*hrvatski, patriotski*), na *-stvo* (*hrvatstvo, prokletsvo*) te u složenicama na *-što* (*pokadšto, budšto*). (Babić i Moguš 2010: 38)

Zaključujemo da ni između ovog pravopisa i gramatika nema bitne razlike pri opisu glasovne promjene, već su sva pravila jednako objašnjena.

3.3. Glasovne promjene u pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Jozić i suradnici (2013) kao i Badurina, Marković i Mićanović (2008) donose pregled glasovne promjene smjenjivanja ije/je/e. Zastupljena su dva poglavlja od kojih je jedno kraćenje dugog sloga, a drugo duljenje kratkog. (Jozić i sur. 2013: 17–20) Jozić i suradnici (2013) tako za kraćenje dugog sloga donose jednaka pravila, tj. da do promjene dolazi u komparativu i superlativu pridjeva, u dugoj množini imenica te u genitivu množine imenica ženskog roda. Za duljenje kratkog sloga Jozić i sur. (2013) navode da se događa u nekim oblicima glagola *sjeći*, primjerice u prezentu te u nesvršenih glagola prema svršenima. Razlikuje se od gramatika jedino po broju danih primjera za ovu promjenu, ali je sve jasno objašnjeno kao u njima. Donosi nam i pregled ispadanja glasova, tj. suglasnika i samoglasnika, ali su primjeri i pravila jednaka onima u gramatikama. Osim toga, opisuju jednačenje po zvučnosti i jednačenje po mjestu tvorbe, ali te promjene ne pripadaju morfološki uvjetovanim glasovnim promjenama, već fonološkim. (Jozić i sur. 2013: 12–16)

4. Morfološki uvjetovane glasovne promjene u udžbeniku *Fon-Fon*

Udžbenik hrvatskog jezika Dragice Dujmović Markusi i Vedrane Močnik (2021) namijenjen je četvrtim razredima gimnazije i srednjih strukovnih škola. Donosi pregled morfoloških i fonoloških glasovnih promjena. Za razliku od gramatika, opisano je malo sažetije, nema velik broj primjera kao npr. kod Eugenije Barić i suradnika (2005). Međutim, za četvrti razred gimnazije i strukovnih škola, svaka glasovna promjena potkrijepljena je s dovoljnim brojem primjera kako bi učenici s lakoćom savladali gradivo. Važno je istaknuti da je nakon svake glasovne promjene naveden jezični savjet kako najlakše prepoznati o kojoj glasovnoj promjeni je riječ. Navedeni su primjeri te postupci kako doći do određene promjene.

Dragica Dujmović Markusi i Vedrana Močnik (2021) definiraju palatalizaciju kao promjenu koja se ostvaruje tako da „velari *k, g, h* prelaze u *č, ž, š* (*vuk – vuče, plug – pluže*), dental *c* ispred *e* i *i* prelazi u palatal *č*: *mjesec – mjeseče*, dental *z* ispred *e* prelazi u palatal *ž* (*vitez – viteže*).“ (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 62) Do promjene dolazi uglavnom u aoristu i prezentu te često u tvorbi umanjenica i uvećanica (*krug – kružić*). Nadalje, opisuju sibilizaciju kao glasovnu promjenu u kojoj „velari *k, g, h* ispred *i* prelaze u sibilante *c, z, s* (*duh – dusi*).“ (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 62) Provodi se u dativu i lokativu jednine imenica ženskog roda (*majci, svrsi*), u nominativu i vokativu množine imenica muškog roda (*đaci, vrazi*), u dativu, lokativu, instrumentalu množine imenica muškog roda te u imperativu i imperfektu.

Nadalje, slijedi jotacija, tj. glasovna promjena u kojoj dolazi do stapanja nepalatalnog glasa *s* glasom *j* u palatalni glas. Dragica Dujmović Markusi i Vedrana Močnik (2021) donose slične primjere za ovu promjenu kao što su zastupljeni u suvremenim gramatikama. Do jotacije dolazi u komparaciji pridjeva, prezentu i imperfektu, instrumentalu jednine imenica ženskog roda, glagolskom pridjevu trpnom te zbirnim imenicama.

Nepostojano *a* definirano je kao *a* koje se u većini slučajeva nalazi između dva zadnja suglasnika, a u drugim oblicima riječi nestaje (*lovac – lovca*). „Najčešće se javlja se u imenicama muškog roda, ali ne i svim (*lažljivac – lažljivca*), u nekim imenicama ženskog roda (*naranča – naranača*), u pridjevima neodređenog oblika (*modar – modri*) te u nekim zamjenicama (*sav – svi*).“ (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 63)

Do vokalizacije dolazi kad se glas *l* na kraju sloga zamijeni s otvornikom *o* (*kotao, kotla*). Najčešći slučajevi u kojima se vokalizacija provodi jesu u glagolskom pridjevu radnom

(*htio – htjela*), u pojedinim pridjevima (*nagao – nagla*) te u sklonidbi imenica na *-lac* (*mislilac – mislioca*). Naglašene su iznimke kad se vokalizacija ne provodi. Tako npr. do vokalizacije ne dolazi u onim riječima u kojima se *l* nalazi na kraju sloga pod dugim naglaskom. Međutim, ne provodi se ni u riječima u kojima je *l* na kraju kratkog sloga. (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 64)

Nadalje, opisane su promjene *ije, je, e* i *i*. Kao što je već navedeno u gramatikama, ovdje je navedeno jednako pravilo da se dvoglasnik *ie* (*ije*) pojavljuje u dugim slogovima (*svijet*), a *je* u kratkim slogovima (*pjesma*). U kratkim slogovima može stajati *e* i *i* (*vredniji, vidio*). Navedeno je pravilo da dugi slogovi mogu postati kratki jer se *ije* zamjenjuje s *je* ili *e* (*naprijed – napredak*) te kratki slogovi s dugim (*razumijeti – razumijevati*). (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 64)

U prvom poglavlju opisano je kraćenje dugog sloga (*ije* u *je* ili *e*). Za primjer su navedene imenice koje završavaju na *-ota, -oća, -ina, -urina* (*lijep – ljepota, slijep – sljepoća, zvijezda – zvjezdurina*). (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 65) Potom su navedeni pridjevi tvoreni sufiksom *-ovit* (*lijek – ljekovit*). „Korijenski slog se krati u komparativu i superlativu pridjeva (*smiješan – smješniji – najsmješniji*), u dugoj množini imenica muškog roda (*snijeg – snjegovi*) te u imenicama ženskog roda s nepostojanim *a* u genitivu množine (*pripovijetka – pripovjedaka*).“ (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 65)

Sljedeće poglavlje posvećeno je kraćenju sloga iza pokrivenog *r*. Vrijedi pravilo da *ije* prelazi u *je* ili *e* kad se nađe iza suglasnika *r* kojemu prethodi neki drugi suglasnik, npr: *krijes – kresovi – krjesovi*). (Dujmović Markusi i Močnik 2021: 66) Nadalje je opisano duljenje kratkoga sloga do kojeg najčešće dolazi prilikom promjene glagolskog vida (*dospjeti – dospijevati*) ili u glagolskim imenicama nastalim od nesvršenih glagola (*dospijeće*).

Naposljetku je opisana promjena *ije, je* u *i*. Do ove promjene dolazi onda kad se *ije* ili *je* nađe ispred *o* i u tom slučaju prelazi u *i* (*cijela – cio*). Budući da često dolazi do grešaka u govorenju i pisanju glagola u kojima je provedena ova promjena, u udžbeniku je prikazana tablica glagolskih pridjeva radnih u muškom, ženskom i srednjem rodu za lakše razumijevanje (vidi tablicu 9).

Tablica 9. Promjena *je/i*

Glagol	Muški rod	Ženski rod	Srednji rod
živjeti	živio	živjela	živjelo
željeti	želio	željela	željelo

Prilagođeno prema: Dujmović Markusi i Močnik (2021: 67)

Možemo zaključiti da udžbenik sadrži vrlo dobre primjere kako bi učenici s lakoćom savladali gradivo te se iz njih vidi da su vrlo slični onima u gramatikama.

5. Zaključak

Iz svih navedenih podataka možemo zaključiti da se gramatike hrvatskog jezika uvelike ne razlikuju pri opisivanju glasovnih promjena. Sadrže iste definicije i slične primjere. Valja istaknuti da gramatika Eugenije Barić i suradnika (2005) donosi znatno opsežniji prikaz i veći broj primjera. Stoga, na njoj se temelji veći dio rada u usporedbi sa Težakovom i Babićevom (2016) te Silićevom i Pranjkovićevom (2007) gramatikom. Razlikuju se još i po podjeli. U Težakovoj i Babićevoj (2016) gramatici nisu podijeljene prema tome pripadaju li fonološki ili morfološki uvjetovanim glasovnim promjenama, već su sve opisane u jednom poglavlju *Glasovne promjene* i svako sljedeće potpoglavlje posvećeno je jednoj glasovnoj promjeni. Kod Eugenije Barić i suradnika (2005) glasovne promjene podijeljene su na fonološke i morfološke dok su u Silićevoj i Pranjkovićevoj (2007) podijeljene s obzirom na mjesto u riječi gdje je došlo do promjene. U rad su uključeni i pravopisi te se na temelju iznesenih podataka može zaključiti da su u njima glasovne promjene dobro opisane i primjeri kako se ostvaruju slični su onima u gramatikama. Jedina je razlika što pravopisi ne donose pregled svih morfoloških glasovnih promjena, a suvremene gramatike donose. Zaključujemo da je u svakom pravopisu zastupljeno smjenjivanje ije/je/e ili gubljenje glasova ili pak jednačenje po zvučnosti, odnosno po izgovorenome mjestu što u ovom slučaju nije u opisu teme jer se rad temelji isključivo na morfološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Jednačenje po zvučnosti i po izgovorenome mjestu pripadaju fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Također, u radu je bilo riječi i o načinu kako su morfološke glasovne promjene opisane u udžbeniku Dragice Dujmović Markusi i Vedrane Močnik (2021). Možemo zaključiti da je dosta primjera preuzeto iz gramatika, samo u manjem opsegu. Međutim, važno je istaknuti pozitivnu stavku koju nam nudi udžbenik, a to su jezični savjeti koji nam pomažu kako prepoznati primjerice radi li se o jotaciji ili palatalizaciji i slično. Udžbenik na kraju opisa pojedine glasovne promjene sadrži i pitanja kako bi učenici srednjih škola bolje savladali gradivo.

6. Literatura

- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V. i Znika, M. 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, S., Brozović, D., Škarić, I. i Težak, S. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Babić, S. i Moguš, M. 2010. *Hrvatski pravopis: usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, L., Marković, I. i Mićanović, K. 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Dujmović Markusi, D. i Močnik, V. 2021. *Fon-Fon 4*. Zagreb: Profil Klett.
- Jozić, Ž., Blagus Bartolec, G., Hudeček, L., Lewis, K., Mihaljević, M., Ramadanović, E., Birtić, M., Budja, J., Kovačević, B., Matas Ivanković, I., Milković, A., Miloš, I., Stojanov, T. i Štrkalj Despot, K. 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Marković, I. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput.
- Silić, J. i Pranjković, I. 2007. *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S. i Babić, S. 2016. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

7. Prilozi

7.1. Popis tablica

Tablica 1. Nepostojano a u nominativu jd. i genitivu mn. imenica m. r.	4
Tablica 2. Nepostojano a u genitivu množine imenica ž. r.	4
Tablica 3. Nepostojano a u nominativu jd. m. r. pridjeva u neodređenom obliku	4
Tablica 4. Nepostojano a u nominativu m. r. jd. neodređenih zamjenica	5
Tablica 5. Jednosložne riječi u instrumentalu jd.	6
Tablica 6. Zamjena nepalatalnog suglasnika palatalnim	10
Tablica 7. (Ne)gubljenje glasa s	11
Tablica 8. Zamjena suglasničkih nepalatalnih skupova s palatalnim	12
Tablica 9. Promjena je/i	20

Abstract

Morphological sound changes in croatian normative literature

In this paper are presented morphological sound changes. Since they are divided into phonologically conditioned sound changes and morphologically conditioned sound changes, they are divided into two groups. However, the entire work is permeated exclusively with morphologically conditioned voice changes. The descriptions are mainly based on contemporary grammars, namely the grammar Težak and Babić (2016), Eugenija Barić and associates (2005) and Silić and Pranjković (2007). It is important to point that grammar od Eugenija Barić et al. (2005) contains the most extensive description and the largest number of examples and most of the work is based on that grammar. The similarities and differences between these three grammars are highlighted in terms of how morphological sound changes are described in each grammar. An overview of sound changes in three orthographies will be presented. We will use the orthography of Badurina, Marković and Mićanović (2008), Babić and Moguš (2010) and Jozić et al. (2013). The method of describing morphologically determined sound changes in the textbook of Dragica Dujmović Markusi and Vedrana Močnik (2021) for the fourth grade of secondary school will be presented.

Keywords: *sound changes, contemporary grammars, orthographies, morphological sound changes*